

Діана Житкова

Науковий керівник: викл. Краснобока О. Ю.

ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НІМЕЦЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ УКРАЇНИ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Проблеми історії німців України загалом і Волині зокрема давно цікавили вчених. Одна у багатьох загальних роботах із питань соціально-економічного розвитку, освіти, етнографії, краєзнавства міграційні процеси серед німецького населення Волинської губернії у XVIII – 70-х роках ХІХ ст. не знаходили достатнього відображення. Деякі аспекти колонізації регіону знайшли відображення в роботах В. В. Надольської, М. В. Бармака, М. П. Костюка, Ю. М. Поліщука, О. Г. Суліменка, а також в німецьких дослідників М. Арндта, Х. Шмідта, Б. Праксенталера та інших.

Мета і завдання статті полягає в здійсненні комплексного аналізу процесів переселення німецьких колоністів на Волинь у кінці XVIII – 70-х рр. ХІХ ст., з'ясуванні особливостей їхнього розселення в регіоні.

Волинь завдяки своєму вдалому географічному розташуванню з давніх часів приваблювала різних поселенців, у тому числі й німців. У другій половині XVIII ст. розпочався новий етап в історії німців у Східній Європі загалом і в Україні зокрема. Слід відзначити, що в цей період практикувалося запрошення іноземців із метою підняття культурного, господарського рівня держав. Так, ще в 1749 р. імператриця Марія Терезія видала указ про іноземців, за яким усі іноземці, до якої б нації вони не належали, запрошувалися оселитися в Австрії. Їм гарантували звільнення від сплати грошових податків на 10 років, від військової повинності та інші пільги [1, с. 38].

Першими німецькими поселенцями на Волині були меноніти, які в 80–90-х рр. XVIII ст. вирушили з Німеччини в Південну Україну (р. Молочна, о. Хортиця). Частина з них осіла в регіоні й заснувала тут перші поселення. Меноніти відзначалися в Європі високою культурою землеробства та дисципліною. Вони проживали біля Данціга, у гирлі Вісли у так званій Марієнвердерській низовині, яка була в той час болотистою і безплідною. Меноніти зуміли осушити болота, вивезти піски і перетворити цю місцевість у квітучий сад. Ці успіхи менонітів утвердили за ними славу гарних господарів і благонадійних громадян [4, с. 43].

Меноніти приходили на Волинь із району Данціга і Торна, а також із-під Бреста. Їх називали нижніми. Як і всі їхні одновірці, вони змушені були під час правління Фрідріха Вільгельма IV залишити свою батьківщину через загрозу порушення їх правил віросповідання [4, с. 4]. На них тоді чинився тиск з боку військових кіл, які вимагали, щоб меноніти служили в армії. За своїм походженням вони були західно-фрісландські, голландські і фламандські й належали до нижньонімецької мовної групи. Аналіз джерел свідчить, що переважна більшість менонітів носили німецькі прізвища та імена.

Нижні меноніти в основному поселилися в Західній Волині. Тут вони заснували колонії Софіївка на Горині, Висоцьк на Поліссі, Жозефін на схід від Рожища, Едвардов на північний захід від Дубна, Меланієндорф, Антонієндорф, Фюрстенталь, Фюрстендорф і Грюнталь неподалік м. Острога. Верхні меноніти з'явилися на Волині на початку XIX століття. Вони були з Пфальца і мандрували через Галичину вглиб Росії. Це були вихідці з південної Німеччини, так звані шваби [5, с. 31]. Вони селилися у східній Волині, переважно в Житомирському і частково в Овруцькому повітах. Шваби утворили тут цілий ряд колоній деякі з них збереглися до сьогоднішнього дня.

Наприклад, в Овруцькому районі Житомирської області і зараз є село Шваби, де більшість жителів носить аналогічне прізвище.

Аналіз джерел свідчить, що кожна з груп колоністів селилася окремо. У перший період існування колоній вони отримували назви від імен перших поселенців або ж від ландшафту місцевості, де вона знаходилася. Наприклад:

Melaniwald – ліс Меланії

Nataliendorf – село Наталії

Josephstadt – місто Йосипа

Blumental – квітуча місцевість [6, с. 97]

Документи вказують на те, що переселення менонітів на Волинь значно активізувалося на початку XIX ст.

Досить швидко характер переселення іноземців у край змінюється. Поселенцями стають не лише сектанти, яких переслідують, а й люди, яких спонукають до переселення економічні вигоди. Волинь, з її рідким населенням й обширними територіями необроблених земель, приваблює сільське населення сусідніх держав, яке знаходило тут для своєї праці більш вигідні умови.

У 30-х рр. XIX ст. починається перша велика хвиля переселення німців на Волинь. Поштовхом до цього стало польське повстання 1830–1831 рр. Уряд Росії придушив його. Активні учасники повстання були позбавлені земельної власності. Як результат – звільнилися значні земельні площі, які потребували робочих рук для обробки. Цю проблему повинні були вирішити німці-колоністи, які з цього часу почали масово з'являтися в регіоні. Таку політику підтримував і царський уряд, який виступав за необхідність покласти край польському засиллю в Південно-Західному краї [8, с. 24].

Список використаних джерел:

1. Schneefuss W. Deutschtum in Sud-Osteuropa. – Leipzig, 1939. – 145 s.
2. Писаревский Г. Г. Из истории иностранной колонизации в России в XVIII в. (По неизданным архивным документам). – М., 1909. – 340 с.
3. Клаус А. Сектаторы-колонисты в России // Вестн. Европы. – СПб., 1868. – Т.4. – 365 с.